

Pilinszky a falon

Két emléktábláról

KOVÁCS PÉTER

Mielőtt még valaki rám bizonyítaná, töredelmesen bevallom, hogy „érdekelt vagyok” a történetben. Nemcsak egyszerűen művészettörténész lennék, hanem Pilinszkynek unokaöccse és jogutódja is.

Élete utolsó évét Pilinszky János gyakorlatilag Székesfehérvárott töltötte. Egy belvárosi panelház hatodik emeletén bérelt kis lakásban, félig-meddig inkognitóban és többnyire egyedül élt. Fialat francia felesége még főiskolás volt, ezért csak az iskolai szünetekben tudott itt lenni vele. Pilinszky az ablakokat sötét függönnyel takarta el, s időnként tudatában összekeveredett éj és nappal. Rajtam és néhány egészen közeli barátján kívül más a címét sem ismerhette, a Pestre érkező leveleit nénikéje is hozzám továbbította. Fehérvárott Takács Imrével, a mára méltatlanul kevésbé ismert költővel volt kölcsönösen szeretetteljes, baráti kapcsolata, de még neki sem árulta el, pontosan hol is lakik. Imre – aki János halála után *Poeta benedictus* című szép esszéjével emlékezett róla – maga is vigyázva kerülte, nehogy akaratlanul megzavarja barátja visszavonult nyugalomát. Pilinszky 1981. május közepén innen utazott hivatalos ügyeit intézni Budapestre, ahol alig tíz nappal később váratlanul meghalt.

1990 októbere óta látható a Kígyó utca 4. szám alatti panel oldalfalán Vigh Tamás *Rejtőzködő* című bronzreliefje. A hatemeletnyi magasságba nyújtózó, teljesen üres falon ez a valójában nem kicsi tárgy szinte bélyegnek hat. Talán hangsúlyosabb lenne a bejárati homlokzaton, de ott nem szólna ilyen intenzív erővel a falak közé visszavonult költő magányáról. A művön olvasható föjlirat: PILINSZKY JÁNOS UTOLSÓ LAKÁSA E HÁZBAN VOLT 1980–1981. A táblát – saját költségén – egy fehérvári polgár, Cseh István nyugalmazott matematikatanár állíttatta, aki valamivel korábban már egy holokauszt-emlékművet is készíttetett a városban (Bors István: *Memento*, 1985).

fotó: Laketa Pál

Vigh Tamás: *Rejtőzködő*, 1990, Székesfehérvár, Kígyó utca 4.

fotó: Koronczi Endre

Tóth Dávid Pilinszky-emléktáblája, 2018, Budapest, a Centrál Kávéház homlokzata

Vigh Tamás: *Rejtőkódó*, 1990, Székesfehérvár, Kígyó utca 4.

foto: Lakata Pál

jobb válla fölé fordítva kinéz a képből, pontosabban visszanéz ránk, mielőtt mögötte végleg összecukódna a súlyos függőnytömeg. Vigh Tamás régi ismerője, barátja is volt Pilinszkynek. Ez a fajta, minden fotónál közvetlenebb személyesség köszön vissza az egész kompozíció nagyságához viszonyítva valójában elhanyagolható méretű arcból és a tekintet intenzitásából.

Budapesten, a Károlyi utca és az Irányi sarkán, a Centrál Kávéház falán idén május utolsó hétvégéjén – nyilván a közeli halálközvetlen évforduló, május 27. ürügyén – avatták Pilinszky újabb emléktábláját, Tóth Dávid szobrászművész munkáját. Felirat nem készült hozzá, így sem az nem derül ki, hogy kicsoda vagy kik, sem az, hogy miért éppen itt helyezték el. A környéken egyébként több hely is kínálná magát a megemlékezésre. A Ferenczi István (az egykori Károlyi) és a Magyar utca sarkán álló házhoz Pilinszky gyermekévei fűződtek. Ennek a második emeleti ablakából figyelte az akkor még fallal övezett titokzatos parkot, amelyben időnként csak egy öreg kertész alakja tűnt föl. Még közelebb itt van a szomszédban a Cukor utcai iskola, ahol a négy elemi osztályt vegzte. Kicsit távolabb, a Molnár utcában a háborút követően csaknem két évtizedig élt együtt édesanyjával és nővére családjával. Igaz, ezen a 17-es számú házon már van egy szöveges tábla. De nincsen messze innen a piaristák gimnáziuma sem, amelynek padjait nyolc esztendeig koptatta. A Petőfi Sándor utca 17-es, egykori szervita bérházat – ott rövid ideig lakott is, de sok évtizeden át volt gyakori vendég nénikéjénél – már rég lebontották, s most már utódjának is csak a beton váza áll, ezt hát bajos lenne

Vigh Tamás kimeríthetetlen fantáziájú mestere volt az emléktábláknak. Magam nem emlékszem arra, hogy egyszer is fölfigyelhettem volna rá, hogy ilyen munkái között ismételné önmagát! Soha nem elégedett meg a portré-szerű hitelességgel, a konkrét megjelenítésben mindig igyekezett rátalálni valami feltűnően jellemző egyedi megoldásra, amiben mindig szerepe volt a „helyszínnek” a dombormű háttérplasztikájának alakításában is. Itt had emlékeztessenek csupán példaként Thirring Gusztáv (1982) soproni és Gutenberg (1986) budapesti emléktáblájára!

A fehérvári relief mintegy százszor hetven centiméteres, nagyjából egy kissé balra dőlő téglalapforma, amely azonban az ábrázolás belső logikáját követve kemény, éles kiszögellésekkel többszörösen megtörik; ugyanannak a tektonikus erejű belső rendnek engedelmeskedik, amely a felület egészét, ezt a szokatlanul vastag, többretegű és csaknem falsűrűségű függőnynek a tömegét meghatározza. Ugyanez az erő töri meg, robbantja szét a fönt idézett felirat szavait-betűit is. Pilinszky figurája háttal tűnik föl – illetve tűnik el éppen – a kompozíció közepén. Arcát

megjelölni. A Centrál Kávéházban a 40-es évek végén persze ő is megfordult: egyik hátsó asztalánál szerkesztették a *Magyarok* című folyóiratot, amelyben neki is megjelentek írásai.

Éppen a Petőfi Múzeumba igyekeztem, amikor először megpillantottam az új táblát. Siettem, csak annyit éreztem a látványból, hogy Pilinszky, kezében cigarettával, egy ablakon néz ki. Visszatérve láttam, hogy amit ablaknak gondoltam, az a valóságban fehér márványból vagy mészkőből formált képkeret, s a szobrász ebbe ültette az egy ismert fénykép nyomán készült félalakos bronz kompozíciót. Az ábrázolásnak valójában egyedül hiteles részlete a sokat használt pulóver megjelenítése, amelyet a költő az említett fényképen is visel. Pilinszkyt nem egy visszaemlékező írás „szép férfiként” említi, és valóban az is volt. Itt az „ablakban” (jó: a képkeretben) azonban egy föltűnően gyenge alkatú, beesett mellkasú figurát látunk „ihletett” állapotban. Állatag pillantással jobbra, felfelé néz; felemelt jobb kezében cigarettát, bal könyökével a keretre támaszkodik, alkarja, kézfeje kinyúlik a térbe. A cigarettát tartó kéz fölött, átlósan a keret pereméhez rögzítve fehér fémszálakból font felhő (?) úszik. Talán a cigaretta füstje? Hosszabb szemlélődés után felismerem: írott sorok, csak nehéz elolvasni. Aztán addig nézem, hogy mégis sikerül egy-egy szavát megfejtenem, s ebből rájövök, Pilinszky egyik remeke, a *Négysoros* lenne itt olvasható. Lenne, mert aki nem ismeri a verset, aligha jön rá. Arról nem is beszélve, hogy blaszfémia a költő magánéleti tragédiáját dokumentáló sorait kvázi cigarettafüstbe rejteni!